BIBLIOTEKARZ PODLASKI
1/2019 (XLII)
<https://doi.org/10.36770/bp.46>
ISSN 2544-8900 (online)
<http://bibliotekarzpodlaski.ksiaznicapodlaska.pl/>

Myroslava Hnatiuk*

Instytut Filologii

Narodowego Uniwersytetu imienia Tarasa Szewczenki w Kijowie

<https://orcid.org/0000-0002-1254-2515>

Еміграція чи ісход: проєкції життя і творчості Емми Андієвської

Резюме: У дослідженні розглянуто світоглядно-естетичні засади творчості Емми Андієвської, репрезентовані мисткинею в режимі телефонних розмов з автором статті.

Ключові слова: біографія, дух, метатекст, поезія, письмо, свіотворення.

Emigracja czy wychodźstwo: projekcje życiowe i twórcze Emmy Andijewskiej

Streszczenie: W artykule rozpatrzono zasady światopoglądowe i estetyczne twórczości Emmy Andijewskiej wypowiedziane przez artystkę w trakcie rozmów telefonicznych z autorką niniejszego artykułu.

Słowa-klucze: biografia, duch, metatekst, poezja, pisanie, kreowanie świata.

* Myroslava Hnatiuk – dr, literaturoznawca, profesor Katedry historii literatury ukraińskiej, teorii literatury i twórczości literackiej w Instytucie Filologii Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki w Kijowie. Ostatnio opublikowała monografię *Studia tekstologiczne* (Kijów 2011).

Emigration or outcome: projection of life and creative work by Emma Andiyevska

Summary: The article deals with world out-look and aesthetic principles the creative work by Emma Andiyevska, representation artist during the telephone association with author this article.

Key words: biography, spirit, metatext, poetry, written, world creation.

Життя людини загалом а, особливо, людини, яка має право на біографію (за визначенням Юрія Лотмана) – це своєрідна історія становлення людського духу, часто драматична, заломлена крізь призму всесвітньої історії. «Я пережив світ, весь світовий та історичний процес, усі події мого часу, як частину мого мікрокосмосу, як мій духовний шлях, – писав Микола Бердяєв. – На містичній глибині все, що відбувалося зі світом, відбувалося зі мною»¹. Захоплено відгукуючись про назву книги Йоганн-Вольфганг Гете «Поезія і правда. Із мого життя», вирізнив як визначальне те, що «в ній не все правда, в ній є і творчість поета»². Естетичний елемент став тим об'єднавчим принципом побудови образу особистості та образу дійсності, де художній текст і документ, «правда» й «поезія» складають органічну єдність. Розвиваючи герменевтичні концепції Вільгельма Ділтея та Георга Шпета (зокрема, особлива увага звертається на його «Естетичні фрагменти»), Григорій Вінокур підкреслює, що «стилістичні форми поезії суть одночасно стилістичні форми особистого життя», бо «не що сказано в слові, а тільки що **в і н** сказав у цьому слові – так формулюється тепер наша проблема; не що сказано, а **ким і як** сказано»³. Саме тому, на слушну думку Юрія Лотмана, «тепер читачеві пропонують вдивитися в обличчя, подібно до того, як ми, отримуючи важливе

¹ Н. А. Бердяєв, *Самопознание: Опыт философской автобиографии*, Москва 1990, s. 4.

² Тамże.

³ Г. Вінокур, *Биография и культура*, Москва 1927, s. 83, 88.

повідомлення від незнайомої людини, вдивляємося в риси її обличчя й міміку, бажаючи дістати підстави для довіри чи недовіри» й «окремим, але характерним штрихом при цьому є утверджений звичай прикладати до творів портрети авторів»⁴. Тож, спробуємо й ми через документальний наратив і художній текст Емми Андієвської, малярські візії мисткині вдивитися в обличчя однієї з найгеніальніших сучасниць, для якої, як і для більшості великих особистостей, характерними є риси, окреслені французьким ученим Монтре, а згодом сформульовані Миколою Рыбаковим: «1) душевна цільність і сконцентрованість; 2) невичерпна енергія; 3) трагізм та 4) благородство»⁵.

Велика Українка, твори якої перекладаються багатьма мовами світу, вражає навіть побіжним переліком доробку. Майже п'ятдесят збірок поезій, три романи (четвертий у роботі), кілька збірок оповідань та казок, понад сімнадцять тисяч картин – усе це Емма Андієвська. Найприкметніші риси, які зауважують усі – екстравагантність, фантастичність, екстраординарність в поєднанні з тонким гумором, інтелектом, рішучою незалежністю. З виокремлених Монтре рис, Еммі Андієвській трудно приписати трагізм, оскільки її оптимізму можна позаздрити. Проте трагічних моментів в біографії мисткині, як і всій нашій історії, не бракувало. Озираючись на пройдений шлях, зауважити: «Якщо людина не пережила, то вона не доторкнулася до межі. Межові ситуації дають прозріння. Боже, дякую за всі випробування»⁶.

Емма Андієвська народилася 19 березня 1931 року в м. Сталіно (нині – м. Донецьк), але через хворобливість доньки родина переїхала в 1937 році до Вишгорода, а згодом – у 1939 році до Києва. Зростаючи на Донбасі в російськомовному середовищі, дівчинка вже на київській землі остаточно визначилася зі своїм українством, йдучи наперекір матері, яка всіяко оберігала її від «омужичивання». Як зізнається згодом, «матері

⁴ Ю. М. Лотман, *Литературная биография в историко-культурном контексте (К типологическому соотношению текста и личности автора)*, [w:] *Учёные записки Тартуского государственного университета*. Вып. 683. *Литература и публицистика. Проблемы взаимодействия. Труды по русской и славянской филологии*, Тарту 1986, s. 113.

⁵ Цит. за: Н. Рыбаков, *Биографии и их изучение*, Москва 1920, s. 39 (пер. з рос.).

⁶ Е. Андієвська, *Телефонні розмови з Мирославою Гнатюк*, Мюнхен–Київ, 26.01.2014.

й не в здогадку було, що вже своєю поставою прищепила мені козацьку волю»⁷, адже й сама була з козацького роду (одне з прізвищ – Роздайбіда). Коли у неповних сім років донька сама записалася до української школи, сприйняла це як примху, яка скоро мине. Та вибір було зроблено свідомо й безповоротно. І не тільки тому, що «змалку була на боці упосліджених, покривджених», а й тому, що «змалечку жила в духові»⁸. Перейшовши немалий шмат життя, і сьогодні підтверджує: «У мене шалений дух. Я живу тільки на духові. Як смерть – то все в порядку. Я зі смертю живу з дитинства. Я спокійно до всього ставлюся»⁹. Прикладом того, як діє дух, наводить Жанну Д'арк – «це дія духу»¹⁰.

Проте для мене не менш вагомим прикладом є все життя і творчість вірної доньки української землі, яка малолітньою опинилася у вирі Другої світової війни й, рятуючись разом із матір'ю та молодшим братом на чужині, зазнала гіркої долі вигнанців. Вибору не було, адже перед тим енкаведисти убили батька – талановитого хіміка-винахідника, щоб його розробки не дісталися німцям. Він не був партійним, та сталінська репресивна машина не щадила нікого. Незаконно заарештували дядька – рідного матиного брата, якого «згноїли у Магадані в 24 роки»¹¹. Коли в ті страшні часи батько приніс додому радіо, дружина відразу розбила його й «це був єдиний раз, коли вона кричала»¹². Сталін розстрілював навіть за радіо, аби ніхто не чув «ворожих» іноземних голосів про справжній есесерівський «рай». Смерть загрожувала навіть дітям, тож коли незрідка звучить: «ми не знали, що робив Сталін...», Емма Андієвська категорично стверджує: «Брехня! Повітря мало розум і казало, що можна, що не можна. Повітря знало...»¹³. Все було пронизане страхом, горем, більше тисяч і тисяч безвинних жертв. Досі пам'ять її зберігає страшні деталі батькової смерті. Поранений у ногу, він дві години стікав кров'ю, благаючи катів

⁷ Тамże. 14.02.2015.

⁸ Тамże. 8.03.2015.

⁹ Тамże. 16.02.2016.

¹⁰ Тамże.

¹¹ Тамże. 20.02.2014.

¹² Тамże.

¹³ Тамże.

дострелити його. Смерть стала шоком для шестилітньої дівчинки, якій ще упродовж шести місяців снувся закривавлений батько. Щоночі він приходив до неї, брав за руку і просив іти за ним. І лише ближче до часу як пів року, крові ставало менше, врешті – батько постав просвітлений. Із тих пір він більше ніколи не снувся їй. Відверте зізнання Емми Андієвської: «зі смертю я навчилася жити з дитинства й відтоді не боюся її»¹⁴, сповнене власним трагічним досвідом. Цілком усвідомлюючи, що може очікувати їх завтра, Емілія Андієвська рятуючи дітей, через вогонь, обстріли, пости руських «ванесек» рушила в 1943 році у західному напрямку. Діставшись до Проскурова, на одному подвір'ї побачила підводу з конем біля якої порався п'яний дядько. Привівши його до тьми відром колодязної води, вблагала підвезти до потяга. П'яному дяді Петі й море було по коліна, тож відступаючи німці не стали перешкодою. Чудом уцілілі дванадцятирічна Емма, її п'ятилітній брат та саможертвна, безстрашна мати, якою донька захоплюється все життя, опинилися в англійській окупаційній зоні Берліна. Мисткиня добре пам'ятає руїни цього міста, що дивом не присипали допитливу дівчинку, приватні уроки латини, які давала ровесникам, аби на зароблені самостійно 3 марки купити білет до опери. Вона мала чудовий голос – оперне контральто, мріяла про консерваторію, беручи уроки оперного співу, та під час війни було не до того, а згодом, через тяжку хворобу пропав і голос. Мрія знайшла своє яскраве втілення у малярській та письменній творчості, сповнюючи її особливою музикою і колористикою.

Досить рано Емма Андієвська почала писати й малювати. Часто прикута до ліжка, знаходила розраду в книгах. У дев'ятирічному віці перечитала всю світову класику, яка була в домашній бібліотеці. Перший свій вірш російською мовою склала в чотири роки, ще навіть не вміючи писати. Вірші українською народилися вже у Києві, та їх нікому не показувала. У шестилітньому віці їй принесли три зошити й запропонували ілюструвати «Декамерон» Дж. Боккаччо, що вона з успіхом зробила. На заувагу про геніальність, відповідає без пишномовності: «будь-яка людина приходить у життя супергеніальною, а тоді її починають каструвати. Але, хтось не піддається. Я не піддалася...»¹⁵.

¹⁴ Там же. 28.03.2014.

¹⁵ Там же. 26.04.2015.

Конкретизуючи природу цього явища, пояснює: «геніальність – не зосередження таланту. Воно не негативне й не позитивне; воно – *інакше*, бачення *по-інакшому*, *інший* кут зору. Щось комусь довести – це втілювати, а не теліпати язиком»¹⁶. Саме тому мисткиня визначила своїм завданням: «дати Україні те, чого немає ніхто. Дати зразки казки, прози, поезії й на цих прикладах показати: так треба писати, і без тельбухів»¹⁷. Досконало володіючи англійською, німецькою, французькою, російською мовами свідомо писала й пише тільки українською, не зраджуючи їй навіть у проекції на Нобеля (без сумніву, в інших випадках ця премія в письменниці уже б була). Однак важливішим є переконання: «Я завжди знаю, що роблю. Моє серце полетіло до них, тих пригнічених. Я з дванадцяти років за межами України. Я би могла кількома іноземними мовами писати, але... не плазую заради вічності. Все зроблю, поки живу, щоби Україна існувала»¹⁸. Її ніколи не приваблювали ні слава, ні матеріальні блага. Відверте зізнання – «я живу в мінус» цілковито правдиве по відношенню до затрат, які несе оплачуючи все з власної кишені, роздаровуючи свої картини й книги тисячами. Проте цей мінус легко перетворюється на великий плюс для нас – численних шанувальників її таланту. Унікальні картини й книги мають магічну силу: закладена в них енергетика дає наснагу жити, творити, бути... Це так важливо – «не здаватися, а бути. Бути собою...»¹⁹. Ця справжність закорінена в усьому – в текстах, житті, моральному імперативі Емми Андієвської, який зумовлює цілком прийнятну категоричність: «Не можу терпіти несправедливості. Без етичного первня я не існую»²⁰. Саме тому так боляче сприймає час сьогоднішній, так вперто і наполегливо продовжує відстоювати Україну в світі. Незважаючи на вимушену відірваність від рідної землі, неможливість упродовж тривалого часу відвідувати Україну, вона усе життя зберігає віддану, трепетну любов до мови, культури, історії рідного народу, покладає всі сили і здоров'я на саможертвне служіння

¹⁶ Там же.

¹⁷ Там же. 19.04.2014.

¹⁸ Там же. 7.06.2015.

¹⁹ Там же. 11.01.2016.

²⁰ Там же.

їм вірою та правдою. Завдяки її творчості, Україну знають і поважають в світі, картини художниці зберігаються у провідних музеях Європи, Америки, Австралії, Близького Сходу, Китаї.

Розуміючи всі ризики, констатує: «Україна – безборонна. Відсутність держави породжує почуття меншовартості. Але, не в мені. Я змушу її існувати! Буду сама проти інших... Я кров'ю стікаю за Україну...»²¹. Її душа терзається й кричить: «Вирвіть мені серце, аби врятувати Україну. Я ще п'ять разів маю народитися українкою, щоб вивести її, а тоді вже народжуся в інших національностях»²². Безмежна віра в людину, в український народ, його сили й можливості втілюються для Емми Андієвської у тих, хто розбудовує нашу державу незалежно від материків, соціальних станів, вікових категорій. Та все ж найбільша її надія – молодь, з якою завжди радо спілкується, мріє про нові зустрічі. Головне побажання для молоді: «щоб вона була українська! Тоді все саме їй влаштується. На загал, українська молодь – це щось фантастичне, фантастичні люди, надзвичайні люди!»²³. Для неї «молодь – це Україна»²⁴. Далека від повчальних настанов, моралізаторства радить, спираючись на власний досвід: «треба жити для інших, щоб кожен побачив, зрозумів, почав черпати енергію на несосвітнене – треба тільки мати відвагу й сильний дух. Оце і все»²⁵.

Емма Андієвська – людина світу і світ відкритий їй. На відміну від деяких митців, що називають себе емігрантами, ніколи не відчувалася такою, навіть слова цього немає в її лексиконі. Досвід еміграції, відчуття розірваності між культурами, мовами, батьківщинами – не про неї. «У мене весь світ український...»²⁶, – щиро зізнається вона, додавши: «Я не перебуваю в еміграції, я не емігрантка. Я – українка, яка живе за межами України»²⁷. На її справедливе переконання, еміграція залишає

²¹ Тамże. 2.03.2016.

²² Тамże. 16.02.2016.

²³ Тамże.

²⁴ Тамże.

²⁵ Тамże. 15.07.2017.

²⁶ Тамże.

²⁷ Тамże.

право вибору – переселятися в іншу країну, чи ні. В Емілії Андіївської та двох її малолітніх дітей (Еммі – 12 років, братові – 5), які опинилися перед загрозою знищення сім'ї енкаведистами, чи есесівцями вибору не було. Материнський інстинкт диктував одне – рятувати дітей. Так, троє беззахисних душ рушили на захід. Їх многотрудний шлях супроводжували не лише масовані обстріли, а й часто неоднозначні погляди руських «ванечек», спрямовані на красуню-матір та її підлітка-доньку. На щастя, інстинкт самозахисту спрацював раніше за дії постових. Досі дивується, як вдалося прорватися, як їх не вбило... Це був трагічний ісход, уесь тягар якого зумів свого часу передати Євген Маланюк:

Не забути тих днів ніколи:
Залишали останній шмат.
Гуркотіли й лякались кола
Під утомлений грім гармат.

Налітали зловісні птахи,
Доганяли сумний похід,
А потяг ридав: На Захід...
На Захід... На Захід...
І услід – реготався Схід.

Роззявляв закривавлену пашу.
П'яний подих нудив, як смерть.
Де ж знайти нам за Тебе кращу
Серцем, повним Тобою вщерть?²⁸.

Жити усім смертям назло, бачити «вихід й там, де виходу нема»²⁹, – це кредо Емми Андіївської, бо «тільки дух – і кладку, і мету...»³⁰.

²⁸ Є. Маланюк, *Ісход*, <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=921> [dostęp: 17.10.2019 r.].

²⁹ Е. Андіївська, *Телефонні розмови з Мирославою Гнатюк*, Мюнхен–Київ, 4.01.2015.

³⁰ Тамże.

Неймовірна сила духу – в нашому розумінні, в її – цілком звична справа. Рецепт простий – «менше жалійте себе, інших жалійте...» і «звісно ж, не давайте себе уярмлювати, будьте вільними», бо «провидіння, чи Господь Бог дарує кожній людині незмірненні сили»³¹, а вже від кожного залежить, як ними розпорядитися. Головне – це самоорганізація, до якої привчила себе з дитинства попри те, що жила «як Будда в палаці», адже «мама була щаслива просто від того, що живу»³². Дуже сувора до себе, рано зрозуміла: «мушу сама собі прищепити дисципліну»³³. Відтак, не давала послаблень ані в чому.

Відмовившись від жіночої гімназії, навчалася в німецькій чоловічій. Наприкінці 1949 року родина переїхала до Мюнхена, де Емма Андієвська в 1957 році закінчила Український вільний університет за спеціальностями філософія та філологія. Успішно захистила наукову працю «Причинки до засадничих питань з новітньої української метрики» під керівництвом талановитого вченого Володимира Державина. Незабаром переїхала до Нью-Йорка й там, у 1959 році одружилася з літературним критиком, есеїстом і письменником Іваном Кошелівцем, проживши з ним довге життя, аж до смерті чоловіка. На початку шістдесятих подружжя повернулося до Німеччини, поселившись у Мюнхені. Багато подорожували по Франції, Італії, Іспанії, інших країнах світу. В 1992 році Емма Андієвська вперше після довгої розлуки відвідала Україну, а на початку 2000-их декілька разів побувала на своїй малій батьківщині – Донеччині. Нині живе у Мюнхені, інтенсивно працює над новими творами.

Перша її збірка «Поезії» (1951) мала гучний успіх. Один із критиків оригінально зарахував молоду авторку до сонму класиків, зауваживши: «Дуже похвально, вона вже мертва»³⁴. З дебютом Павла Тичини та Артюра Рембо порівнював її Володимир Державин. Мисткиню називали першим українським сюрреалістом, а за малярський талант – «українським

³¹ Тамże. 2.03.2016.

³² Тамże. 10.08.2014.

³³ Тамże.

³⁴ М. Гнатюк, *Спасове яблуко Емми Андієвської. AD FONTES! Из виступу Емми Андієвської перед студентами Інституту філології 19 квітня 2010 р.*, [w:] Сві-й-танок. Вип. 6. Київ 2011, s. 189.

Далі», сучасною «Пікассо у спідниці». Надреальне, інтуїтивне письмо й живопис Емми Андієвської синтезували в собі європейський досвід та українську органіку. Проте говорити про сюрреалізм її творчості можна з великою долею умовностей. На це, як і на будь-яке інше явище, в неї свій погляд: «У п'ятдесят п'ятому вийшли мої »Подорожі« – перші шістнадцять новелет, такі трошки сюр- і не сюр-, бо сюрреалізм Емми Андієвської трошки інакший, ніж загальний. Це насамперед ідеться про не автоматизм, а треба виписати речення так, щоб воно було речення без тельбухів, як нас призвичаювали писати, українців. Одне речення, а тоді щось там... час, вічність... Можна про все писати: і про вічність, і про час, але треба так писати як ніхто, а як ти переварюєш лише жуїрку, то нецікаво»³⁵. На слушну думку молодого дослідника її творчості Ігоря Астапенка: «Сюр-несюрреалістичне письмо поетеси, яке пов'язане з потоком свідомості, вимагає відповідного потоку мови. Кожне наступне слово є несподіваним, бо витікає зі сфери ірраціонального, емотивного, що своєрідно комп'ютероване розумом, оскільки за її твердженням: “мозок повинен постійно працювати як комп'ютер, накопичувати необхідну інформацію, адже людині, митцеві ніколи не відомо що саме й коли знадобиться. Просто воно повинно бути, а якщо знадобиться – мимоволі дістати з глибин своєї пам'яті”. Неповторність лексики поетичного деміурга-Андієвської – в “очудненні” українських слів і поверненні прапервісної семантики мови. Із ресурсів своєї пам'яті, підсвідомого поетеса явила стільки невідомих сучасним українцям слів, що доводиться дошукувати етимологічні сутності або вбачати “чисті ідеї” згадуваних речей. Очевидно, тому поезія Емми Андієвської не підлягає наслідуванню, для якого потрібно мислити настільки ж неординарно, мати такі ж глибокі знання. Слово для поетеси – багатофункціональний код, який у структурі вірша – самостійно та в сполучі з іншими кодами, зумовлює його поліфонічність і полісемічність»³⁶. Не менш оригінальною у мовній площині є синтаксична структура текстів письменниці. Часте використання тире своєрідно залучає читача до співтворчості, спонукає домислювати те, що

³⁵ Тамże.

³⁶ І. А. Астапенко, *Археологія поетичного тексту Емми Андієвської*, Saarbrücken 2017, s. 21.

було закладено автором у задумі, продукувати власну варіативність тексту з новими модусами пізнання й осяння.

Незрідка Емму Андієвську приписують до "Нью-Йоркської групи", з чим вона категорично не погоджується, наполегливо роз'яснюючи: «Я ніколи не була «Нью-Йоркською групою». Я жодною групою в своєму житті не була, бо вже розповідала, що заки я приїхала до Нью-Йорку і познайомилася з кількома хлопчиками, які пізніше стали «Нью-Йоркською групою», то вже мала видану книжечку тоненьку, але про неї писав Державин, що мені соромно зацитувати, так гарно він сказав...

Я мала багато в своєму доробку, а хлопці тільки починали щось там робити. Звичайно, коли вони мені запропонували друкуватися десь там у своїх виданнях, то я друкувалася, як і Барка друкувався. Геніальний Василь Барка! Але його не посміли зарахувати «Нью-Йоркською групою», а мене вирішили: ага, я там кількох знаю особисто, то я вже «Нью-Йоркська група». «Я ніколи спільних декларацій не підписувала, я ніколи не вважала те за добре, що вони вважали...»³⁷.

«Бути самій собі ціллю», радше цей девіз Ольги Кобилянської відповідає її характеру й життєвому кредо. Її стійкість і цільність поза кордонами, розривами, ностальгійними рефлексіями. «На це в мене немає часу»³⁸, – відверто зізнається вона. «Нестерпна легкість буття» – в характері, що гартувався змалку. Боялася висоти – нарівні з хлопцями лазила по деревах, приковували до ліжка хвороби – навчалася екстерном, виховували «на росіянку» – стала свідомою українкою. Хвороби, що їй довелося перейти, здається, звичайній людині не під силу, та тільки не для неї. Роз'яснюючи обставини свого непростого й нелегкого життя, пригадувала як у 2001 році запросив її Ебергард Гауф (негласний голова, котрий полагав справу разом із Джеральдіною Чаплін – головою офіційною) на урочистий прийом із нагоди проведення Міжнародного Баварського кінофестивалю. Побачивши картини Емми Андієвської, запропонував виставити їх у школі телебачення й кіно. Серед інших робіт, його вразила двометрова картина художниці «Золотий Христос»,

³⁷ М. Гнатюк, *Спасове яблуко Емми Андієвської. AD FONTES! Із виступу Емми Андієвської перед студентами Інституту філології 19 квітня 2010 р.*, dz. cyt., s. 189-190.

³⁸ Е. Андієвська, *Телефонні розмови з Мирославою Гнатюк*, dz. cyt., 4.01.2015.

якою 30. 06. 2001 року на Міжнародному Баварському кінофестивалі було нагороджено знаменитого італійського кінорежисера Франческо Розі. У своєму подячному слові той зачудовано мовив: «Такого іще ніхто так не малював. Розп'яття – ніхто»³⁹.

Невписуваність у різні групи та *сюр-и* виразно виявляється в метатексті письменниці, де досить чітко означено її світоглядно-творчі за-сади. Постулюючи китайську мудрість про поезію як вивершення духа, зізнається: «Я живу в поезії. Для мене життя – поезія, тому я живу. Най-більше буття людське – поезія»⁴⁰. На відміну від прози, означеної як «ходіння», поезію характеризує як «плигання, неопалиму купину, де треба перескакувати»⁴¹. Постійно наголошує: «дуже важливо висловити точно, щоточніше. Не вишукано формулювати, а точно – як скальпувати»⁴². Аналізуючи процес письма, специфіку творчої лабораторії, зізнається: «Пишу дуже пришвидшено. Я хочу встигнути... А поки я можу, хочу дати заряд енергії. Кожне твориво повинно мати дуже потужний заряд енергії»⁴³. Ця думка суголосна теорії мисткині про енергетичну трубу, в якій найнижчий рівень – секс, а найвищий – дух. Оскільки «людина програмувальна – вона виробляє сама себе»⁴⁴, енергія ж безлика сама по собі. Особливо-го значення в цьому енергетичному полі надає чину духу. Він пронизує всю її творчість, постаючи своєрідним смисловим ключем, афористично оприявнюючись у сонетах: «Та дух – омфал, єдиний – із бусоль», «Заки – знов – Дух...», «Бацяла – Духа – й в пеклі – сновига», «Духа – каганець...», «Та дух – вітрила – й в пеклі – напина», «Лиш дух...», «Ще раз – про дух», «Сміється – дух», «Й кожний – Геракл, як – дух – його стопу», «Знов – краплю – дух», «Зір, – як зернина Духа – пророста», «Дух, що – буття – вітрила – надима», «Та дух – на всіх відтинках – путівник», «Дух – свою – стопу...», «А дух – і серед багон – свій фарватер» та ін⁴⁵. Дух

³⁹ М. Гнатюк, *Спасове яблуко Емми Андієвської. AD FONTES! Із виступу Емми Андієвської перед студентами Інституту філології 19 квітня 2010 р.*, dz. cyt., s. 190.

⁴⁰ Е. Андієвська, *Телефонні розмови з Мирославою Гнатюк*, dz. cyt., 15.11.2015.

⁴¹ Тамże.

⁴² Тамże.

⁴³ Тамże. 8.05.2016.

⁴⁴ Тамże.

дає невичерпальну енергію й насагу жити і творити, лишатися собою у найскладніших випробуваннях долі. Палкий заклик: «Будь самим собою на всіх відтинках!» знаходить своє логічне продовження: «Не мінятися – це значить рити носом до самого дна, щодня рити землю. Я для себе роблю, а не для когось. Хто хоче працювати на показуху, той скінчений. Я ніколи не спочивала на лаврах. Тут на лаврах спати, і раптом – все тіло у тернах...»⁴⁶. Неймовірно життя Емми Андіївської метафорично означено назвою ювілейної збірки «Маратонський біг» (2016), про яку говорить: «це – моя біографія. Я прихапцем, прихапцем все життя. Мені ніхто не давав зосереджуватися. Я не мала часу на самовтілення... Я все життя на бігу. Я писала під час маратонського бігу»⁴⁷. Справді, в неї ніколи не було часу для себе. Більш як тридцятилітня відповідальна й виснажлива праця за кількох на радіо «Свобода», де все розписано по хвилинах, «живий» ефір, максимальна самовіддача. Після роботи – зразкова дружина відомого літературознавця, перекладача й громадського діяча Івана Кошелівця, який волів представити її Дмитру Чижевському так: «Знайомтесь – моя дружина, в миру – Емма Андіївська»⁴⁸. Чоловік, як і його творчо-наукова праця, завжди були на першому плані в їхньому сімейному житті. Інколи ідеї дружини втілювалися у таких чудових книгах Івана Кошелівця, як: «Розмови в дорозі до себе. Фрагменти спогадів та інше» (Мюнхен, 1985; К., 1994), «Жанна д'Арк: Літературна біографія» (К., 1997), переклад із французької роману Дені Дідро «Жак-фаталіст і його пан» (Мюнхен, 1967; 1970; 1989; скорочена версія – у ж. „Сучасність” 1968, № 5–6).

Як свідчить пані Емма, усе своє життя вона «намагалася дійти до справжнього», бо «якщо Ви самі до чогось дійшли, то Ви доторкнулися мікроном до буття, й того буття, що в нас самих. Дійсність не можна відкрити, лише – мікроскопічну чарупку її. Мені завжди хотілося дійти до сутності, до невимовного»⁴⁹. Цю невимовність мисткиня бачить в найзвичайнісінських речах, тому так твердо переконана: «Немає зби-

⁴⁵ Таж, *Маратонський біг: сонети*, [w:] І. Астапенка, *Післямова*, Київ 2016, s. 300.

⁴⁶ Таж, *Телефонні розмови з Мирославою Гнатюк*, dz. cyt., 3.10.2014.

⁴⁷ Тамже. 26.07.2015.

⁴⁸ Тамже. 16.12.2014.

⁴⁹ Тамже. 20.07.2016.

тих тем, є тільки дурні втілювачі цих тем. Якщо ти хочеш щось сказати, то обери собі найзамизганішу, найзатасканішу тему. Треба прислухатися до себе, куди тягне, щоб воно боліло. Навчіться уважно спостерігати. Треба писати, а не займатися еквілібристикою. Якщо ти пишеш, то маєш повністю стояти за цим»⁵⁰. Спростовуючи думку деяких дослідників про те, що ніби-то вона грається зі словом та з читачем, категорично стверджує: «Якби я гралася, я не була б Еммою Андієвською. Я ніколи не граюся у своїй творчості. У мене в дитинстві не було навіть ляльок»⁵¹. Її особлива увага й повага до Слова народжуються з відповідальності, про яку говорить щиро і без прикрас: «Я дуже сумлінно перечитую. Я до себе більш прискіплива, як будь-хто. Я дуже жорстока до себе. Лаври завжди перетворюються на колючки, щойно ти захопився тими лаврами. Треба слухати тільки критику, навіть несправедливу, а не похвалу. Самокритика – з дитинства»⁵². Письменниця розкошує в Слові, повертаючи нас до первнів, про які й не здогадувалися. До мови в неї особливе ставлення, адже це – ген нації. Не випадково в одному з інтерв'ю зауважила: «Я творю державу в слові, і це єдине, що можу».

Насправді, її «можу» розпросторюється на все. Працездатності й стійкості Емми Андієвської можна позаздрити. Поперемінна робота з ручкою і пензлем у руках («для перепочинку»), на сон – максимум три години. Але це якраз те, що тримає на цьому світі. За словами авторки «Маратонського бігу», все її життя – «це біг наввипередки зі смертю, проте не з боязні бути переможеною, а тільки із бажання висловити усе не висловлене, ще так багато хочеться сказати...»⁵³. У новому тисячолітті з'явилося вісімнадцять поетичних збірок письменниці, найновіша – «Дутики» 2018 року. Цього ж року Емма Андієвська удостоєна давно заслуженої найвищої нагороди – Національної премії імені Тараса Шевченка за поетичні збірки: «Щодення: перископи» (2017), «Маратонський біг» (2016), «Шухлядні краєвиди» (2015), «Бездзигарний час» (2013), «Міста-валети» (2012). Як і всі попередні, вони яскраво

⁵⁰ Там же. 21.04.2016.

⁵¹ Там же. 12.09.2015.

⁵² Там же. 7.08.2015.

⁵³ Там же. 11.01.2016.

демонструють унікальні можливості художнього тексту письменниці, безмежний простір інтерпретацій. Дешифрування її мистецьких кодів базується на інтуїції, інтелектуальній співпраці читача й глядача з автором. Магнетизм її творчості настільки великий, що його колосальна позитивна енергія безперешкодно передається іншим як при особистому спілкуванні, так і на відстані. Боже провидіння, яке на переконання Емми Андієвської дає їй сили жити і творити, на щирий подив – «велика Божа ласка, за яку безмежно вдячна Всевишньому». Найзаповітніша мрія мисткині озвучена по-дитячому довірливо й проникливо: «Боже! Дай дописати нову книгу...». Вона лежить майже готова на мюнхенському столі – збірка сонетів «Курбети», попередня – під оригінальною потрійною назвою – «Перевали», «Нитяний міст», «Полювання з хортами» чекає своєї черги у видавництві, яке невдовзі порадує читача ще однією збіркою сонетів – «Фарос».

Подивовуючись титанічній працездатності неперевершеної Емми Андієвської при тих проблемах зі здоров'ям, про які воліє не говорити, вторячи їй просимо: «Боже! Дай дописати нову книгу...» й спробувати ще не раз відкрити для себе те «несосвітнене», що визначає її унікальний дар.

Literatura

Андієвська Е., *Маратонський біг: сонети*, [w:] Післямова І., Астапенка, К.: Люта справа, 2016. – 300 ss.

Андієвська Е., *3 телефонних розмов із Мирославою Гнатюк*. – 4.01, 26.01, 20.02, 29.03, 19.04, 29.06, 10.08, 3.10, 16.12. – 2014 р.; 9.01, 14.02, 8.03, 26.04, 18.05, 7.06, 26.07, 7.08, 12.09, 26.10, 15.11. – 2015 р.; 11.01, 16.02, 2.03, 21.04, 8.05, 20.07. – 2016 р.; 11.06, 8.09, 23.10. – 2017.

Астапенко І. А., *Археологія поетичного тексту Емми Андієвської: Монографія*, І. А. Астапенко. – Saarbruken: LAP Lambert Academic Publishing, 2017. – 84 ss.

Бердяев Н. А., *Самопознание: Опыт философской автобиографии*, М.: СП "ДЭМ", 1990. – 334 ss.

Винокур Г., *Биография и культура*, М., 1927, 88 ss.

Myroslava Hnatiuk, *Emigracja czy wychodźstwo: projekcje życiowe i twórcze Emmy Andijewskiej*

Гнатюк М., Спасове яблуко Емми Андієвської. AD FONTES! Iz vystupu Емми Андієвської перед студентами Інституту філології 19 квітня 2010 р, [w:] Сві-й-танок. – Вип. 6. – К., 2011. – s. 186–203.

Лотман Ю. М., *Литературная биография в историко-культурном контексте (К типологическому соотношению текста и личности автора)*, [w:] Учёные записки Тартуского государственного университета. Вып. 683. Литература и публицистика. Проблемы взаимодействия. Труды по русской и славянской филологии, Тарту 1986, 151 ss.

Маланюк Є., *Isход*, <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=921> [dostęp: 17.10.2019 r.].

Цит. за: Рыбаков Н., *Биографии и их изучение*, М., 1920, 48 ss.

Bibliografia

Andiievska Emma, *Maratonskyi bih: sonety*, I. Pisliamova, Astapenka, Liuta sprava, 2016.

Andiievska Emma, *Z telefonnykh rozmov iz Myroslavoiu Hnatiuk*: 4.01, 26.01, 20.02, 29.03, 19.04, 29.06, 10.08, 3.10, 16.12. – 2014 r.; 9.01, 14.02, 8.03, 26.04, 18.05, 7.06, 26.07, 7.08, 12.09, 26.10, 15.11. – 2015 r.; 11.01, 16.02, 2.03, 21.04, 8.05, 20.07. – 2016 r.; 11.06, 8.09, 23.10. – 2017 r.

Astapenko I. A., *Arkheolohiia poetychnoho tekstu Emmy Andiievskoi. Monohrafiia*, Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2017.

Berdiaev N.A., *Samopoznanye: Opyt fylosofskoi avtobyohrafyy*, SP “ДЭМ” 1990.

Hnatiuk M., *Spasove yabluko Emmy Andiievskoi. AD FONTES! Iz vystupu Emmy Andiievskoi pered studentamy Instytutu filolohii 19 kvitnia 2010 r.*, [w:] Svi-y-tanok, Vyp. 6, 2011, s. 186–203.

Lotman Yu. M., *Lyteraturnaia byohrafiya v ystoryko-kulturnom kontekste (K typolohycheskomu sootnosheniyu teksta y lychnosty avtora)*, [w:] Ucionyie zapysky Tartuskoho hosudarstvennoho unyversyteta, Vyp. 683: Lyteratura y publytsystyka. Problemy vzaymodeistviya, Trudy po russkoi y slavianskoi fylolohyy, Tartu 1986.

Malaniuk Ye., *Iskhod*, <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=921> [dostęp: 17.10.2019 r.].

Rybakov N., *Byohrafiya y ykh yzuchenye*, Moskwa 1920.

Vynokur H., *Byohrafiya y kultura*, Moskwa 1927.